

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42
Şubat 2016 February 2016
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

NİL'E KARŞI (NAZİR) DERİN BİR İÇ ÇEKİŞ: MEHMET AKİF ERSOY
A SIGH TOWARDS NILE: MEHMET AKİF ERSOY

Esra KÜRÜM*

Öz

Eser üretme sürecini ve eserin mecrasını belirleyen en önemli faktörlerin başında yaşanan dönemin sosyal, siyasi ve psikolojik hususiyetleri gelmektedir. Yazarın eserini yaşadığı dönemin tesirinden tamamen tecrit etmesi genellikle mümkün değildir. Yedi yüz yıl hüküm sürmüş büyük bir imparatorluğun son günlerini müşahade eden bir kuşağın temsilcileri olan Mehmet Akif ve çağdaşlarının bütün eylem ve söylemleri hep bu zor günlere ilişkindir. Milli Mücadele ve Cumhuriyetin ilk yıllarının en etkili hatiplerinden biri olan Mehmet Akif, yıllarca şiir ve yazıları ve dahi bizzat verdiği hutbe ve söylevleri ile halkı doğru yola iletmede etkili olmuştur. Ancak Hayatı boyunca doğruluktan ve muhafazakâr çizgisinden taviz vermeyen Akif, ülkesi aydınlığa çıkınca bugün bile tartışılan bazı nedenlerle Mısır'a göçmek zorunda kalmıştır. Okuyan, düşünen, tartışan, bildiğini anlatan, yol gösteren biraydın olan Akif, Mısır yıllarında da yazmaya ve aydınlatmaya devam etmiştir. Ancak burada gurbet acısı, geçim sıkıntısı, ailevi sıkıntıları ve Âlem-i İslam'ın içinde olduğu yanlışlar onu bedbinliğe sürüklemiştir. Dolayısıyla bu durum onun Mısır'da yazdığı şiirlerinin de hem sesine hem içeriğine yansımıştır.

Bu çalışmada Mehmet Akif'in mısır günlerinde yazdığı ve Gölgeleler kitabında yer alan şiirleri yaşamı açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Hayatı boyunca şiiriyle sosyal yaşamın nabzını tutan Akif'in Mısır'daki hayatını şiirleri yoluyla değerlendirecektir. Şiiri vasıtası ile ruh hali hakkında çıkarımlarda bulunulmaya; yaşantısı vasıtası ile de şiiri değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Mısır Günleri, Gölgeleler, Gurbet ve Geçim Sıkıntısı, Mistik ve Manevi Yöneliş.

Abstract

Social, political and psychological context of a period may be listed as top three of the major factors determining the writing process and medium. It is generally not possible for an author to isolate himself from the influence of the period in which he lives. The acts and discourse of Mehmet Akif and his contemporaries, who represented a generation which observed the last days of an empire that has maintained its sovereignty for seven centuries, have always dealt with these hard times. Mehmet Akif who was one of the most significant orators during the first years of national struggle and republic, had remained an influential figure for a long time; leading people to the right path through his poems, his writing and even his sermons and discourse. However, having never given up his conservative posture and his integrity, had to move to Egypt following the enlightenment of his homeland for reasons which are controversial even today. Mehmet Akif, who was a reading, thinking, discussing, enlightening and guiding intellectual, continued writing and enlightening during his stay in Egypt. Nevertheless, homesickness, financial difficulties, familial problems and wrongdoings of the Islamic world led him to pessimism. This pessimism was also reflected in both the tone and the content of his poems written in Egypt.

This study is to evaluate the poems which Mehmet Akif wrote in Egypt and was included in *Gölgeleler (Shadows)* based on his life. Therefore, this study will deal with and examine the poems of Mehmet Akif, who kept his finger on the social life through his poems, in the light of the poems he wrote in Egypt. As a result, the study will be an attempt to draw conclusions on his state of mind through his poems and on his poems through his living conditions.

Keywords: Mehmet Akif, Days in Egypt, *Gölgeleler (Shadows)*, Homesickness and Financial Problems, Mystic and Spiritual Orientation.

1-Mehmet Akif Ersoy ve Gölgeleler

Osmanlı'nın en zor yılları içinde yaşayan halk ve aydınları çözüm yolları bulmaya sevk etmekteydi. Kimi silahı, kimi kalemi ile çıkışa varan yolları aramaktaydı. Mehmet Akif ömrünün neredeyse tamamını yıkılmaz denilen Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü çaresizce seyretmekle geçiren kuşağın fertlerinden

* Yrd. Doç.Dr., İğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyat Bölümü.

biridir. Ancak umumun karanlık günlere doğan güneş olarak gördüğü Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu Akif için ömrünü bekasına hasrettiği vatanından ayrılık anlamına gelecekti.

"Allah bu millete bir daha İstiklal marşı yazdırmasın" duasıyla bu milletin birlik ve inanç destanını kaleme alan ve "Toplumun var veya yok olma savaşını şairlikten önde tutmuş bir şair"¹ olan Mehmet Akif, o çok arzuladığı zafer vakti gelince kendisini ülkesine fazlalık olarak görmüş ve Abbas Halim Paşa'nın daveti ile Mısır'a gitmişti.²

Safahat'ın son kitabı Gölgelelerin bir bölümü şairin Mısır günlerinin eseridir. Akif'in, bunların dışında bir de yazmayı planladığı anca muvaffak olamadığı eserler vardır; bunlar, Asım'ın ikinci cildi, İstiklal Savaşı Destanı, Veda Haccı.³ Selahaddin Eyyubi ve Çocuk şiirleri,⁴ Bunların dışında şair, 1925 yılında bir İspanya gezisi tasavvur etmektedir. İzlenimlerinden Endülüs medeniyetinin izini sürdüreceği ve yazıya dökülecektir⁵. Ancak Kur'an meali, meşguliyeti, hastalığı ve nihayetinde ömrünün vefa etmemesi sebebi ile bu eserlerin hiçbirini kaleme alamamıştır. Oysa Mehmet Akif daha ölümünden bir yıl önce resminin arkasına yazdığı bir dörtlükte her ne kadar karamsar olarak da olsa daha uzun yıllar yaşayacağından emin görünmektedir:

*"Daha yıllarca eminim hayatın yükünü,
Dizlerim titreyerek çekmeğe mahkûmum ben."*⁶

Mehmet Akif'in şairliğinin ve sanatkarlığının zirve noktası olan Gölgeleler'de dikkati çeken en önemli husus, onun içine kapanıklığı ve bedbinliğidir. Tüm varlığı, kalemi ve duasıyla hürriyeti ve istiklali için çalıştığı devletin Akif'i bir gölge gibi takibe almış olması⁷ bu bedbinliğin nedenlerinden biri olmalıdır.

Yaşadığı zorunlu sürgün, yalnızlık, memlekette olup bitenleri hiçbir şey yapamadan seyretmek zorunda kalmak, yaşı ilerlemiş olmasının da etkisi ile yaşamın hakikatlerini sorgulamak ve gerçeğe dikkat çekememek, dünya için girilen bu çekişmelerin boşluğunu haykıramamak Akif'i iyice inzivaya, iç sesine yöneltmiştir. Zira Akif haykırmak istemektedir. Oysa vatanın asil sahipleri ortalarda yoktur. Bu yüzden kederini şiirine gömmüş ve susmuştur. "Hüsran" şiiri Akif'in son döneminin özeti gibidir:

*"Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslam'ı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür imanlı beyinler, coşar ancak,
Ben zaten uzun boylu düşünmekten çok uzaktım!
Haykır! Kime, lakin? Hani sahipleri yurdun?
Ellerdi yatanlar sağa baktım, sola baktım;
Feryadımı artık boğarak, na'sını tuttum,
Bin parça edip şi'rime gömdüm de bıraktım.
Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.
Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;
İnler "Safahat"ımdaki hüsran bile sessiz." "Hüsran"⁸*

Bir aydın olarak yazı ve şiirleri ile yapması gerekeni yapmış olmasına karşın Akif, bütün feryadını şiirine gömüp bıraktığı için kendisini mesul görmektedir. Bu davranışı "Haksızlık karşısında susan dilsiz seyrandır" ifadesini hatırlatmaktadır.⁹ Ancak Akif'in suskunluğu da olgunluğunun göstergesidir. Akif'in kendisine karşı tutunulan menfi tavrı zamanında fark edip direnmemesi ve vaktinde uzaklaşmış olmasını bugünün insanı için bir şans telakki eden Düzdağ, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

¹ Sezai Karakoç, Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehlamlar, Diriliş Yayınları, İstanbul 2013, s.17.

² M. Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, Şule Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 5.

³ Kazım Yetiş, Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s.33.

⁴ Düzdağ, Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar II..., s.66.

⁵ D. Mehmet Doğan, "Şairin Mısır'daki Gölgesi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni ⁶ Mehmet Akif ve Gölgeleler, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara Mart, 2014, s. 43

⁶ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 409..

⁷ Düzdağ, Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali..., s.19.

⁸ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul,...,s.568

⁹ Mümtaz Sarıççek, "Gölgeleler'de 'Gölge' Arketipi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeleler, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara Mart, 2014, s. 68.

*"Akif, kendisini vatanından uzaklaştıran ve gayesinden mahrum bırakan bir rejim aleyhinde –bütün mağdur ve mazlum haline ve kapılabileceği hiddete rağmen- tek kelime bile etmeyerek, vatan sevgisinin ve olgunluğunun yüksek derecesini bir kere daha göstermiştir."*¹⁰

Mehmet Akif'in sessiz hüsrânını anlattığı dizelerinden taşan sesi aslında tersi bir çağrışımla Yunus'un, "Kasdım budur şehre varam, feryad u figan koparam" çığılığına dönüşür. Mısır'a gidene kadar "Akif şehrin içine gerçekten giren ve feryad ü figan koparan bir şairdir."¹¹ Sonrasında ise hüsrândaki gibi sessiz çığılıklara dönüşüp şairin yüreğinde cınlr. "Aşığın şükrü feryattır."¹² Sözü vatanına ve İslam'a âşık Akif'in şükrünü hayatı boyunca gerek sesli gerek sessiz yerine getirdiğinin ispatıdır.

Akif Mısır'da hepten de susmaz bazen sitemini manzum dilekçe ile ifade eder. Kendisine reva görülen Mısır'daki koşullarının zorluğu ile hasretini çektiği İstanbul'daki hayatlar arasındaki tezat ona "biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar" atasözünü anımsatacak dizeler yazdırır. Şiirine Bad-ı saba ile konuşarak başlar. Sılaya gidecek ola Bad-ı sabaya Heybeliada'da Abbas Paşa'nın köşkünü tarif eder. Oraya varınca da önce bütün Hilvanlıların bağlılığını saymasını ister. Şiirin bundan sonrası meramını yani sitemini arz etme bölümüdür. Önce oradakilerin nazarıyla kendini tanıtır. Yeniliklere uyum sağlamamış eski kafalı bir mütekaaîd şair olarak anıldığını vurguladığı ve en son kumda oynasın diye Mısır'a gönderilen kendisi ile İstanbul'un aydın ve devlet adamlarının yaşamını kıyaslar. Bu kıyas tam da cennet ve cehennem farkı kadar açıktır. Bu bakımdan şair küplere binmektedir:

*"Siz mercanın âlâsını attıkça şişerken;
Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe pişerken*

...

*Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;
Biz küplere binmiş; size hasretle bakarken!
İnsaf ediniz: kopmayacak şey mi kıyamet?"*¹³

Bir Arıza şiirinin "Son son, Hadi sen, kumda biraz oyna! demişler." dizesi şairin Mısır'a gidişinin de sebeplerinden biri olan bir gazete yazısına göndermedir. Eşref Edip, bu hadiseyi şöyle nakletmektedir: "Gençliğinin kısm-ı azamını hamamda geçirmiş bir yazar, CHP'nin resmi gazetesinde bir başmakale yazmış... Akif'e "Hadi git artık, sen kumda oyna!" demiş... Akif bunu da okuyor... Ve artık Türkiye'de duramıyor."¹⁴ Aynı şiirde şair kendisini tanıtırken hem dış görünüşü hem de zihniyet bakımından eskiye yansıttığını özellikle vurgular. "Şairimizde hiçbir değişme, yenilik yok, eski aynen devam etmektedir. Sakaldan ve bıyıktan vazgeçmemiş. Onun bu kıyafetinden eserleri de memnun görünür. Şahsiyeti ile eserleri birlik içindedir. Yirminci asrı anlayamamaktadır. Aslında bu, asrı kendimize mi uyduralım, kendimizi asra mı ikilemini yaşayan Türk insanının çilesidir."¹⁵

Prens Abbas Halim Paşa kasrında dünya nimeti seven bir insanın isteyebileceği her türlü nimetin ihtiyarına serildiği Mehmet Akif yine de rahat değildi. "Ne güneşin kahkahaları, ne altın tavanların avizeleri göğsünün içindeki karanlığı sarsamıyordu; ve güneşe dargın bir adam, önüne eğilmiş düşünüyordu: içinden vatani sökülüp koparılan toprak yığını gibi kapkaranlık bir Akif."¹⁶ "Canı cananı bütün varımı alsın da Hüda/ Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda" duasıyla rabbine seslenen bu adam, bütün muteber kullar gibi dünyada en sevdiği ile imtihan edilmiştir. Ancak o ne Hakk'a ne de ona bunu reva görenlere isyan etmemiş, sabır ve sükûnetle beklemiştir. Tabi bu bekleyiş onu yavaş yavaş tüketmiştir. Hatta son zamanlarda artık Mısır'da iyice sıkılan Akif'in görüştüklerine: "Korkuyorum. Buralarda öleceğim de memleketime gidemeyeceğim" dediği nakledilmektedir.¹⁷

Bu dönem şiirlerinde haykırarakken sıkıca yumulan bir ağız ve ufka dalan çökmüş gözler görmekteyiz. "Mısır'a gitmeden evvel İslam'ın sosyal alandaki mücadeleye dair dışa dönük tarafını ele alan Mehmet Akif, Mısırda İslam'ın içe dönük mistik tarafını yakinen yaşayarak kendini unutmak ve avutmak durumunda

¹⁰Düzdağ, Mehmed Akif Hakkında Araştırmalar II..., s.58.

¹¹ Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri 1-Tanzimattan Cumhuriyete, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s.174.

¹²Nurettin Topçu, Mehmet Akif, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s.62.

¹³ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s. 498.

¹⁴Eşref Edip, Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, s. 153.

¹⁵ Kazım Yetiş, Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy, s.168.

¹⁶ Mithat Cemal Kuntay, Mehmet Akif, s.160.

¹⁷ Eşref Edip s. 228.

kalmıştır"¹⁸. Yıllarca cemiyetin hizmetine selametine adanmış kalemi Mısır'da istikamet değiştirmiş mistik ve manevi bir mecraya dalmıştır. Şiirin sesindeki belirgin değişimi fark eden bir dostunun: "Hayret siz vadiyi değiştirmişsiniz" tepisine karşılık "Benim asıl vadem bu idi. Ben şiirlerimi cemiyete faydalı olsun diye yazdım." Diyerek millete adanmışlığını bir kere daha vurgulamıştır.¹⁹ Akif, Mısır'da tasavvufu ve iç benini yakından müşahede etme fırsatı bulmuştur. "Mehmed Âkif, uzlet yıllarında; daha önceleri şiddetle eleştirdiği tasavvufa yönelerek bir çıkış arar. Aslında bu durum, Âkif'in "Büyük Hakikat olan Allah"ı kendi yalnızlığında daha çok hissedişidir. Toplum mistiği olan insanlar kendi benindeki yüce hakikate yalnız kaldıklarında daha hızlı ulaşırlar. Mehmet Âkif'in Gölgelede yazdığı bu şiirler, nispeten diğer şiirlerinden daha yumuşak bir ses tonuna sahiptir."²⁰ Mısır'da geçen 11 yıl Akif için zor yıllar olmuştur. Baş etmek zorunda olduğu geçim sıkıntısı, eşinin rahatsızlığı, çocuklarını iyi yetiştirememek İslam dünyasının perişan hali ve vatan hasreti gibi sıkıntılar onu yavaş yavaş eriterek sona yaklaştırmaktadır.²¹

Mısır'daki günleri, haykıran sesinin sustuğu bir münzevi hayatıdır. "Mısır'da Kahire'den uzak bir köye, Hilvan'a çekilmişti. Orada münzevi denecek bir tarzda yaşıyordu."²² Akif, Mısır'da Kahire'den uzakta bir köy olan Hilvan'da yaşamıştır. Şehirden bunaldığı için vaktinin çoğunu buradaki evinde ve genellikle Kur'an tercümesi ile iştigal ederek geçirmiştir.²³ Mısır'daki günleri sadece vatan hasreti ile değil geçim derdi ile de Akif'e zor gelmektedir. Kimseden istemeyecek kadar gururlu olan şair, "Hamallık yapmaya da razıyım" diyecek kadar maddi sıkıntıya duçar olmuştur.²⁴

Mehmet Akif'in, devlet mercilerinin sandığı gibi hükümet karşıtı faaliyetlere girişmediğini kendisine bu konuda birlik çağrısı yapan ancak olumsuz yanıt alan Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin anlattıklarından da anlamaktayız. Mustafa Sabri Efendi Akif'e hayrandır ancak "Muhalefet yaparken kendisine katılmadıkları için Akif ve diğerlerine kırgındır. Bunu da söyler."²⁵ Mehmet Akif, Mısır'daki yıllarında Türkiye'de kendisine yapılan haksızlığı içine sindiremediği için huzura erememiş ve belki bu yüzden üzüntüden hastalanmıştır. Akif, bu durumu Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Efendi'nin Türkiye'de kendisine yapılanları neden tenkid etmediğine dair sualine cevabında anlatmaktadır: "İbrahim Bey, ben yalan söylemem; Allah şahiddir, yemin de etmem... Yeminin olsun ki, mecalim kalmadı; kendimi toparlayamıyorum. Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum. Yahu namazda dalıp gidiyorum zihnim öyle perişan..."²⁶

Mehmet Akif'in yurda dönüşü matbuatı da hareketlendirmiştir. Gazeteler ve efkâr-ı umumi hep Akif'ten bahsetmektedir. Vatan hasretine mukabele edenler olduğu gibi, yokluğundan memnuniyetini dile getirenler de olmuştur. Bu dönemde Açık Söz Gazetesinde Münir Müeyyet Bekman'ın menfi üslupla kaleme aldığı yazısı özellikle dikkate şayandır. Mehmet Akif'in Zorunlu bir sürgün yaşadığını göz ardı ettiği yazısında Bekman, Akif'i İslam sevgisini, inkılap ve milliyet sevgisine tercih ederek on bir sene boyunca yurdunu terk edip, sonradan dönen sıradan bir şair gibi tarif etmektedir. Bekman, Akif'in bütün asarını sadece İstiklal Marşı ve Çanakkale Destanından müteşekkil göstererek bunların bir şairi milli kahraman yapmayacağını belirtmektedir. Bekman, Değerini inkılapçılık değerlerinden uzak bulduğu İstiklal Marşımızın hala dudaklarımız arasında çırpınıyor oluşundan yakınarak bahsetmektedir. Bekman, Akif için merhamet istemeyi bile büyük hata gördüğü yazısında şöyle demektedir: "İnkılabı benimsemeyen ve benimsemek istemediği için de onun içinden uzaklaşan bir şairi, inkılap gençliğine bir milli şair timsali olarak tanıtmak hatta onun için merhamet dilenmek bile yine inkılap namına affedilemeyecek hatalardandır."²⁷ Bekman'ın bu yazısına karşılık olarak Son Posta Gazetesi Yazarı Ermel Talu, bir rüya gibi kurguladığı "Devle Cüce" başlıklı

¹⁸ Nazım Elmas, "Afrika'daki Bir Münzevinin Işık ve Gölgede Muhasebesi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgele, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara Mart, 2014, s. 51.

¹⁹ Orhan Okay, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s.179.

²⁰ Kibar Ayaydın, "Gölgelede İsyan Ahlakı", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgele, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara Mart, 2014, s. 145.

²¹ Sinan Meydan, Öteki Mehmet Akif- Vaiz, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, s. 233.

²² Eşref Edip, Mehmed Akif- Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, Haz: Fahrettin Gün, Beyan yayınları, İstanbul 2011, s.182.

²³ Eşref Edip, s. 183.

²⁴ Düzdağ, Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, s. 305.

²⁵ Düzdağ, Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, s. 313.

²⁶ Düzdağ, Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali, s. 314.

²⁷ Münir Müeyyet Bekman, "Onbir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında", Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937, Haz. Nuran Özlük, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.24-27.

yazısında sert bir dille karşılı vermiştir. Cüssesine bakmadan bir deve kafa tutmaya çalışan bir cücenin devin hesap soran haykırılarına muhatap olmasının anlatıldığı yazı şu tekdirlerle son bulmaktadır:

"Yurdundan on bir yıl uzakta kalıp hisli kalbine gurbet acısının zehri işlemiş, bugün can atarak döndüğü vatana hasta vücuduyla temiz duygularından başka bir şey getirmemiş olan bir zavallıya, durup dururken dil uzatmayı kimden öğrendin? Hangi ahlak kitabından okudun?"

*Sus! O hastayı rahat bırak! Ona kalem biçimindeki kargınla indireceğin her darbe, bizi Harb-i Umumi'nin ve İstiklal Harbi'nin "Tertemiz alımlı" şehitlerini rahatsız eder!"*²⁸

Safahat'ın ilk altı kitabında Batı'nın İslam âlemine zulmünün hesabını sorarken Gölgeler'de Müslüman Şark'ı ataleti için suçlamakta hesap sormaktadır. Bu kitabın diğer şiirlerinde şair yalnızlığı ve iç dünyası ile hesaplaşır. *"Bu yüzden Gölgeler, kâh acılı bir ağıt, kâh bir vasiyet, kâh şairin kendi iç âlemindeki gölgelerin dışı vurumudur."*²⁹ Diğer bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde karanlıklarla boğuşan bir ülkenin aydınlık ve ışık dileyen fedakâr ve milliyetperver şairi, ülkesine aydınlık gelir gelmez kendi gölgesinde münzevi bir hayata terkedilmiştir.

Gölgeler'de biz başka bir Akif'le karşılaşıyoruz. Her ne kadar Safahat'ın tümünü okuduğumuzda Gölgeler'deki parçalarda Akif bizde bedbin ve içine kapanıkmiş intibayı uyandırır da Topçu, bu durumu bir yeni doğuş müjdesi olarak değerlendirir: *"Safahat'ın ilk altı kitabına nazaran Gölgeler'de büsbütün yeni ilan din ve Allah anlayışıdır. Yurdundan uzaklaşmak felaketine uğrayan Akif'in ruhuna Allah 1300 sene evvel nur inen çöllerde bir yeni doğuş müjdesi hazırladı. Ancak mutasavvıfların, yeryüzünde sayısı az olan gerçek dini anlamışların keşfine mazhar kıldı; onların arasına karıştırdı."*³⁰

Şairin mısır günlerinin ürünü en uzun şiirlerinden biri olan Firavun İle Yüz Yüze şiiri uzun ve zorlu bir yolculuğun ardından zulmüyle herkesi inleten Firavun İkinci Amnofis'in mumyası ile yüz yüze gelen Akif'in onun yüzüne acizliğini haykırdığı şiiridir. Bir zamanların dehşet saçan zalim Firavun'u şimdi sadece zavallı bir hortlaktır:

*"Açıktı üstü, kapak, şimdi, bir kalın bir camdı;
Başında düğme de varmış ki, asrın evladı,
Koşup bükünce, ziya huzme huzme fişkırarak,
Göründü, kalkamaz olmuş, zavallı bir hortlak!"*³¹

Mehmet Akif Firavun'un mumyasını gördüğü anda yüzüne hayattayken cihanı bile titretmiş olsa fani beşerin aciziyetini hatırlar ve hatırlatır. Firavun'u seyrederken hep yıktığı hanümanları, inlettiği yetimleri düşünür. Aciz Firavun ebedi olmak istemiştir. Bunun için zulmetmiş ve en son çare bedenini taşların içinde mumyalara saklayarak beka hayali kurmuştur. Baki yaşayacak olan Firavun'un hayattayken zulümle karartıp ateşlere attığı biçare ruhu olacaktır. Bütün bu çaba, mezarlar ve heykeller altında ezilen onlarca can aslında heder olmuş birer emektir. Çünkü Firavun, artık sadece koca Mısır'ın çıplak ilahıdır. Bu yüzden şiirin başından beri Akif Firavun'a hep acıyan ve tekdirleyen nazarla seslenmiştir.

*"Bileydim, ey koca Mısır'ın ilah-ı üryanı!
Mezara, heykele aid bütün bu velveleler,
Bekan için mi hakikat? Meramın oysa heder!"*³²

Şiirin sonunda Akif bu seyahatten edindiği izlenimi dersine son noktayı koyan bir müderris edası ile verir:

*"Evet, bütün beşerin hakkıdır beka emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli!"*³³

Akif'in Mısır'daki şiirlerinde belli başlı bazı temayüller görmekteyiz. Hep içine kapanık ve ümitsizlik içinde olan şairi ya sonsuz kudret karşısında aciziyetinin bilinci ile tefekkür ederken, ya da Âlem-i İslam'ın tefrikasını, cehalet, tembellik ve yeis denizinde boğulmasını eli kolu bağlı fakat içi yanarak seyrederken

²⁸Ermel Talu, "Devle Cüce", Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937, Haz. Nuran Özlük, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, ss.27-29; Bu yazı için ayrıca bk. Eşref Edip, s.385.

²⁹ Özlem Fedai, "Mehmet Akif'in Mısır'daki Mağarasından Yansıyan: Gölgeleler", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeleler, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara Mart, 2014, s. 23

³⁰ Nurettin Topçu, Mehmet Akif, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 78.

³¹ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz: Ertuğrul Düzdağ, s.437.

³² Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 440.

³³ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 441.

görmekteyiz. Gölgele’deki şiirler yarı aydınlık bir odada düşünen kederlenen bir adamın damlayan ateşin gözyaşlarıdır demek yanlış olmayacaktır.

İçinde bulunduğu coğrafya iklimin de etkisi ile Akif’i sık sık Asr-ı Saadeti hatırlar ya da anarken görmekteyiz. Ancak içinde bulunduğu karanlık günlerle tezat arz eden mefahir dolu günler hemen onu kıyas yapmaya mecbur eder. Vahdet şiiri geçmişe yapılan böyle bir yolculuğun ardından şairin hemen bugüne dönüşü ve manzaradan memnuniyetsizliğini dile getirdiği şiiridir:

*“Şark’ın ki mefahir dolu, mazi-i kemali,
Ya Rab, ne onulmaz yaradır şimdiki hali!”³⁴*

Varlığını artık sadece sessiz bir karaltı ya da gölge olarak gören Akif, resimlerine baktığında ölümünden sonrasını hatırlayıp hüzünlenmektedir. Zira sessiz yaşamıştır. Ölümünden bir süre sonra kimsenin onu hatırlamayacağını düşünmektedir:

*“Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince,
Günler şu heyulayı da, er geç silecektir.
Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma,
Sessiz yaşadım kim beni nerden bilecektir?”³⁵*

Akif’in bu düşüncesini tekrar ettiği bir diğer şiiri “Ne Eser, Ne de Semer” şiiridir. Akif, insanların ölümü ile ardına sadece eser bırakabilecekleri düşüncesi ile beka hırsına kapılıp çabalamalarına bir türlü anlam verememektedir. Bırakılan eserin değeri günün temayüllerine bağlı olması bu çabayı hepten anlamsızlaştırmaktadır. Dün herkesin şaheser kıymeti verdiği bir eserin bugünün zevkine göre beş para etmez olması muhtemeldir. Bu yüzden akıllı insan arkasında bir eser bırakma çabasında olmadan sessizce gidenlerdir:

*“Hadi, toprakta silinmez bir izin var, ne çıkar,
Bağlı oldukça telakkiye hakiki değeri?
Dün beyinlerde kıyamet koparan “Hikmet”i al,
Bugünün zevkine sor: beş para etmez ciğeri!*

...

*O ne çok bilmiş adamdır ki: gider sessizce,
Ne esermiş ne semer, kimsenin olmaz haberi!”³⁶*

Bütün ümitsizliğine karşın yeryüzüne iz bırakanların ebedi yaşayacağını da bilir. Bu kişiler ölseler bile toprağın altında değer görürler:

*“Bir canlı izin varsa şu toprakta, silinmez;
Ölsen, seni sırtında taşır toprağın altı.”³⁷*

Mısır’da Mehmet Akif, genellikle gönlü ile baş başadır. Onun hicranını avutmaya çalışır. Onun bir hicranı vatana, bir hicranı Mabud’adır. Gönül Mabud’un evidir. Ancak bir gün misafir gibi çıkıp gelse ona yakışır tefrişat ve aydınlatma yoktur. Akif’in Mısır günlerinde gönlü karanlık ve Mabud’un ağırlanacağı kadar yüksek mertebede görünecek tefrişatı yoktur. Bu yüzden Hicran şiirinde mabedine ziyaretine gelen Mabud’u ağırlamak için bir ev sahibi gibi telaşa kapılır. Akif’in misafirini ağırlamak için yaygı ve ışığı komşulardan temin etme telaşı bizde iki türlü düşünceyi uyandırmaktadır. Birincisi Mısır’da Akif’in yaşadığı en önemli sıkıntı maddi sıkıntıdır. Muhtemelen evine gelen misafirlerini ağırlarken bunun mahcubiyetini yaşamış olmalıdır. Bir diğer düşünce Akif, ilmi konusunda tevazu sahibidir ve kalp evinin Mabud’u ağırlayacak manevi mertebeyi haiz olmadığı düşüncesi ile huzursuz olup etrafındaki ulemanın yardımını dilemiş olmalıdır. Şiirin devamında mabedi mihmama layık hale getirerek donatır ancak mihman artık kapıdan geçmez olur:

*“ - Bu bir mabedse, çırcıplak yakışmaz, sonra gayet loş;
Gelen: Mabud; ışık bul yaygı bul, git başka yerden, koş!
Hemen bir kandil aldım komşulardan, bir de seccade;
Dedim: “Gel şimdi mihmanım, saadet-gahın amade.”*

³⁴ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 442.

³⁵ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.495.

³⁶ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.500.

³⁷ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz. : Ömer Rıza Doğrul, s. 495.

Ne yanlışmış hesabım: hiç kapımdan geçmez oldun bak!”³⁸

Bu satırları anlamadığını belirten Eşref Edip’e Akif, dizelerini şöyle açıklamaktadır: “Buradaki ‘mabed’den maksadım, kalb. Yani gittim, o boş kalbi ilimle irfanla süsledim. Çünkü oraya Mabud girecekti. - ‘Ne yanlışmış hesabım: Hiç kapımdan geçmez oldu bak!’ – Demek ki ben aldanmışım, orası ilimle, zahiri şeylerle aydınlanılmıyormuş, süslenmiyormuş. Sonra ne yapıyorum? Onları söküp atıyorum. Gafletimden öyle hesap etmişim, onlar hep varlıkmuş, onları atıyorum.”³⁹

2-Mehmet Akif’te İslam Teması

Mehmet Akif, hayat boyunca karşılaştığı her şeyi İslami açıdan değerlendirmiştir. Onun için ideal yaşam, daima Asr-ı Saadet yaşantısı olmuştur. Ancak o İslami olay ve durumları da olduğu gibi, masallaştırıp efsaneleştirmeden anlatmaktan, algılamaktan yanadır. “Sözüm odun gibi olsun doğru olsun tek” ifadesi aslında onun hayatı algılayışının özetidir. Mısır’da kaleme aldığı “Bir Gece” şiiri de bu durumun örneklerindedir. Hazreti Muhammed’in doğduğu geceyi anlattığı şiiri Türk edebiyatındaki diğer bütün mevlid şiirlerinden ve naatlardan farklı olarak sade ve abartısızdır. Bu şiirin bir diğer özelliği şairin o günü bu güne bakarak değerlendirmesidir. Ortaya çıkan tezat o günlere özlemi biraz daha arttırmaktadır. Şiirin ilk bölümü bugüne çok benzemektedir. “Ondört asır evvel, yine bir böyle geceydi, /.../Salgındı, bugün Şark’ı yıkan tefrika derdi.”⁴⁰ İkinci bölüm ise bugünün insanının özlemi olan Asr-ı Saadet günlerine ilişkindir. Bu dönemde insanlığın bütün acıları son bulmuştur. Dünya bugün neye sahipse hepsi onun vergisidir. Bu bakımdan hem cemiyet hem fert ve hatta beşeriyet ona borçludur.

Hilvan’da kendi ve iç dünyası ile baş başa kalan Akif’in, “ruhunda evvelce varlığı hissedilmeyen bir âlem teşhis edildi. Evvelce Akif mistik değildi. Vahdet-i vücuda inanmıyordu. Yurdundan ayrıldıktan sonra, şüphesiz ki hicranın, hasretin ne demek olduğunu iyice tattıktan sonra, Akif’te Eflatun’ları, Mevlana’ları mest eden mistisizm zuhur etti.”⁴¹ Akif’in Gölgele’de İlahi tecelliye temaşa arzusuyla hayret ve hayranlık içinde olduğunu görmekteyiz. “İdealist sanatının sonunda ise bu mistik temaşa bir ihtiras haline geldi. Cemaat dini sade şekilden ibaret din onu tatmin etmiyordu. İlahi temaşaya ulaşmadıktan, ona yakınlaşmadıktan sonra, sadece bir vasıta olan ibadet hayatında kalmanın ne manası vardı?”⁴² Mabud olmadıktan sonra mihrabın; Afakında İlahı olmayan kalbin hiçbir anlamı yoktur. Bu yüzden şair Mabud’a çaresizce seslenmektedir:

“Nedir manası, Mabud olmadıktan sonra, mihrabın,

...

Nedir manası bir kalbin ki, afakında sen yoksun!

Güneşler geçti, aylar geçti, aylar geçti, artık gel ki, mihmanım,

Şühudundan Cüda imanla yoktur kalmak imkânım!”⁴³

Hayatı boyunca sırat-ı müstakimden ayrılmamış ve bu uğurda da sevgili vatanından cüda kalmış Mehmet Akif’in şiirlerindeki kişiler ve durumlar yaşantısından izler taşımaktadır. Hüsam Efendi Hoca şiirindeki hoca, sırat-ı müstakim çizgisinden ayrılmamış bir mesnevihandır. Saraya gitmek şöyle dursun civarına bile yaklaşmamış olan Hüsam Efendi’yi ismini duyan Sultan huzura istemiş ancak o gitmemiştir. Yine bir gün saray civarında olduğu Sultana iletilince Sultan Abdülmecid erkânı hocayı çağırmak üzere yola koyulur. Saraya çok yakın bir yerde olduğu ve geri dönebileceği söylenen hoca yine çizgisinden taviz vermeyerek şu cevabı vermiştir:

“Ben elli beş senedir teptiğim yegâne yolun,

Henüz sonundan uzakken, tükendi gitti ömür;

Tutup da bir geri döndüm mü, yandıığım gündür!”⁴⁴

Akif’in Mısır günlerinin ürünü olan bu şiiri hayatının özeti gibidir aslında. O hiçbir zaman doğru bildiği yoldan kimse için ayrılmadan yaşamıştır. Buna rağmen o dosdoğru bildiği yolda da ilerleme kaydedemediğini düşünecek kadar tevazu sahibidir. Akif, eğer doğru bildiklerini göz ardı ederek her şeye

³⁸ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 445.

³⁹ Eşref Edip, s. 221.

⁴⁰ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.499.

⁴¹ Topçu, s.59.

⁴² Topçu, s.60.

⁴³ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.490.

⁴⁴ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.493.

rağmen İstanbul'daki yaşamını, rahatını bozmamayı seçseydi ömrü boyunca inşa ettiği hak bildiği yoldan ayrılmama kalesini tuz buz edecekti. İşte bu da onun yanacağı gün olurdu. Ve bugün adından ihtiram ve saygıyla söz edilen Akif olmazdı. Buna rağmen Akif dosdoğru gittiği yolun da sonunun ateş olduğunu düşünerek çocuklarını ikaz etmektedir. "Sözüm odun gibi olsun/ dosdoğru olsun tek" diyen ve hep bu istikamette yaşayan Akif, bu anlayışın artık eskilerde kaldığını devrin incelmış adam devri olduğunu belirtir. Ama bu incelmeye sadece kafanın işlenerek yontulması manasında olmalıdır. Kollar incelmeli çünkü kollar çalışırsa ilerleme olacaktır:

*"Ne odunmuş babanız: olmadı bir baltaya sap!
Ona siz benzemeyin, sonra ateştir yolunuz.
Meşe halinde yaşanmaz, o zamanlar geçti;
Gelen incelmış adam devri, hemen yontulunuz.
Ama dikkatli olun bir kafanız yontulacak;
Sakın aldanmayın: incelmeye gelmez kolunuz!"⁴⁵*

Bu satırları Akif'e ilham eden vakayı bir anektodla Eşref Edip şöyle nakletmektedir:

"İttihat ve Terakki zamanında CealSahir'e bir arkadaşı demiş ki: "Bir baltaya sap olmadın." O da: "Neyapalım demiş; memleket balta sapıyla doldu." Üstad, Celal Sahir'in bu sözünü işitince çok beğenmiş. Bir gün Celal Sahir'in bu sözünü naklettikten sonra dedi ki, bu söz bana şunu ilham etti: "Ne odunmuş babanız: olmadı bir baltaya sap!"⁴⁶

3-Akif'in Sait Paşa İmamı Adlı Şiiri

Mehmet Akif'in Mısır'da kaleme aldığı önemli şiirlerden biri de Sait Paşa İmamı'dır. Yaşadığı devirden memnun olmayan bütün insanlar gibi Akif'in de geçmişe hatta çocukluk günlerine döndüğünün ya da dönmeyi arzuladığının önemli bir ispatıdır bu şiir. Akif'in bu şiirle maziye döndüğünü şiirin altına düşülen nottan anlamaktayız. Çocukluğunda bir kere dinlediği ve kim olduğunu dahi hatırlamadığı bu adamdan aklında kalan tek şey ahlakının da sesi gibi ilahi olduğudur. Şiirin başında çok canlı biçimde tasvir edilen boğazdaki Valide Sultan Yalısı, şairin İstanbul özlemine de çağrıştırmaktadır. Bununla birlikte okunacak Mevlid'in getirdiği uhrevi ve samimi atmosfer Akif'in canlı tasviri ile okuyucunun gözünde birer birer canlandırılır. Hikâye edilen mevzu ise gayet sadedir. Mevlid okutmak isteyen Valide Sultan Said Paşa İmamı'nu çağırır. Kararlaştırılan günde hazırlıklar tamamlanır, davetli davetsiz herkes toplanır. Ancak mevlid okunma zamanı geldiğinde hocanın gelmediği fark edilir. Mevlid bir başkası tarafından okunur. Daha sonra hoca gelir ve tam yola revan olmuşken yaşlıca ve fakir bir hanımın kızının kırkı için mevlid okuması için ricada bulunduğunu anlatır. Hoca Sultan'a:

*"Hatunun sözleri divaneye döndürdü beni;
Ne saray kaldı hayalimde, ne sultan ne filan;
"Çile dolsun, yürü öyleyse, dedim oldu olan!"
Size yüzlerce adam mevlid okur benden iyi,*

...

Elin evladına yanmaz parasız bir kimse!

Çaresizdim sizi bekletmede, beklettimse." sözleri ile haklı sebebini beyan eder. Valide Sultan sözü fazla uzatmaya gerek görmez:

*"Hoca! Der Valide Sultan, beni ağlatma yeter!
Yeniden mevlid okursun bize dava da biter."⁴⁷*

Akif'in Mısır'da birçok kıta da kaleme aldığını görmekteyiz. Bu kıtalardan dört tanesini "Resmim İçin" başlığı ile resimlerinin arkasına yazmıştır. Birçoğunda dünyanın geçiciliği ve bırakacağı izin baki oluşu üzerinde durmaktadır. Mehmet Akif ömrünün nihayetine yaklaştığı o günlerde bütün çabalarının ve emeklerinin boşa gittiğini öldükten sonra adının anılmayacağından yeise kapılmaktadır. Dünya hayatını fani bir gölge olarak nitelendirmektedir. Ondaki ebedi olmayı ümit etmek yersizdir. Ebediyet anca toprağın üzerine bırakılan eserle olur böylece insan toprağın altında dahi olsa toprak onu sırtında taşır:

"Bir canlı izin varsa toprakta, silinmez;

⁴⁵ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.496.

⁴⁶ Eşref Edip, s. 214.

⁴⁷ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.507.

Ölsen seni sırtında taşır toprağın altı."⁴⁸

Akif'in, yazdığı birçok eser vasıtasıyla bilinçdışı olarak ölümsüzlüğe erişme çabasında olduğu düşünülebilir: "Edebi eserler üzerinden ölümsüzlük arketipi; yaratıcılık arzusu ile bunun neticesinde meydana gelen eserler üzerinden ad bırakmak olarak kendini gösterebilmektedir."⁴⁹

En büyük arzusu hatırlanıp rahmetle anılmaktır, böylece ebediyete erecektir:

"Beni rahmetle anarsın ya, işitsen, bir gün

Şu sağır kubbede, haib, sesimin dindiğini!"⁵⁰

"Rahmetle anılmak, ebediyet budur amma,

Sessiz yaşadım kim beni nerden bilecektir."⁵¹

Dünya hayatının artık kördüğüm olmuş bir yük halini aldığı Akif, resminde yere serilmiş görünen gölgesine bile imrenmekte ve daha yıllarca bu yükü çekecek olmaktan endişe ile dualarında:

"Çöz de artık yükümün kördüğüm olmuş bağını,

Bana çok görme, İlahi, bir avuç toprağını!..."⁵² diye seslenmektedir.

4-Akif'in Sanatkar Şiiri

Mehmet Akif'in Mısır'da kaleme aldığı en önemli şiirlerinden biri de "Sanatkâr" şiiridir. Akif'in Sanatkâr gence şiir boyunca çizdiği mizaç aslında birebir kendisidir. Zira Topçu'nun Akif'i dış görünüşüyle çizdiği karakter portresi şiirdeki sanatkâra çok benzemektedir: "Onun ruhunun bedeni ile çehresine akseden manasını vasıflandırmak isterken şu portreyi çizmemiz lazım geliyor: Vekâr dolu bir alın, hayâ dolu bir çehre; şiddet dolu bir bakış, iman dolu bir sine."⁵³ Sanatkar, Boston'da verdiği bir konserde büyük başarı gösteren, ancak memleketinin zevalinden, Alem-i İslam'ın halinden dolayı buna sevinemeyen bir Türk'tür. Şiir, Mehmet Akif'in tren yolculuğu esnasında karşılaştığı Sanatkâr ve sevgilisinin sohbetini anlatmaktadır. Şiirin sonunda derdini artık ağlayarak anlatan sanatkâra içinden seslenen Akif, derdine aşına derdi olan bu adamın ağlayışına artık dayanamaz. Zira o da çok dertlidir ve en azından bu yaşlarla olsun içimi yakma der:

"Huda bilir ki dayanmaz, taş olsa bir sine,

O gözlerinde dönen sağnağın dökülmesine.

Hayır! Yakar beni derdimle aşına çıkman,

Bırak ben ağlayayım, sen çekil de karşımdan.

Bela mı kaldı ki dünya evinde görmediğim?

Bırak, şu yaşları, hiç yoksa görmeden gideyim!"⁵⁴

Koca bir İmparatorluğun ve dahi büyük kültürel manevi kalenin gözlerinin önünde tuz buz oluşunu sadece seyretmek zorunda kalan bedbaht bir neslin fertleri olan Akif ve kuşağı hissettikleri açısından her biri bu şiiri kahramanı olan sanatkâr gibidir. Viran olmuş bir medeniyetin enkazı üzerinde yas tutan gamlı baykuşlar gibidirler. Hazanını yaşadıkları cennet yurdun gül mevsiminde bülbül olma özlemi ile inleyip dururlar. Yaşadıkları devirden memnun olmayan bütün insanlar gibi geçmişin mutlu günlerinde teselli bulur ya da o dönemde yaşamış olmayı dilerler. Akif ölmeden bir yıl evvel yazdığı bir dörtlüğünde tam da böyle düşünmektedir:

"Viranelerin yaşçısı baykuşlara döndüm,

Gördüm de hazanında bu cennet gibi yurdu!

Gül devrini bilseydim onun, bülbül olurdum;

Ya Rab, beni evvel getireydin ne olurdu."⁵⁵

Akif'in şiiri, "Batmakta olan bir toplumu kurtarmanın çığığıdır, sesidir ve öfkesidir, yalvarışı ve direnmesidir."⁵⁶ Akif, aklındaki şiire dökten bir şairdir. Sohbeti, sitemi, öfkesi, duygusu ve düşüncesi hepsi

⁴⁸ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 450.

⁴⁹ Zeynep Tek, "Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Ölümsüzlük Arketipi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6- Mehmet Akif ve Gölgeleler, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara Mart, 2014, s. 225.

⁵⁰ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 465.

⁵¹ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 450.

⁵² Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.568.

⁵³ Topçu, s.22.

⁵⁴ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, s. 450.

⁵⁵ Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Haz.: Ömer Rıza Doğrul, s.568.

⁵⁶ Sezai Karakoç, Edebiyat Yazıları II- Dışımızın Zarı, Diriliş Yayınları, İstanbul 2014, s.68.

şair olur dökülür kaleminden. "Bütün büyük sanatkârlar gibi onun eserinde kendini buluyoruz. Dışa çevrildiği zamanlarda bile, dış dünyasında kendi ruhunun akisleri görülyor."⁵⁷ En önemli poetik yaklaşımı hakikat ve samimiyete dayalı olan şair Safahat'ın ilk şiiri ile bunu mevzun biçimde dile getirmektedir. Bu bakımdan "aynı dili kullandıkları süslü söyleyiş şairlerinden ayırd edilememe endişesi taşımaktadır."⁵⁸ Türk Edebiyatındaki birçok büyük şairin aksine ilk şiirinde söylediği ile son şiirinde söylediği hep aynı vadede olan ender şairlerden olan Mehmet Akif, ömrünü milletin ve dininin selametine adanmış, her sözünün her davranışının en önemli vurgusu her daim doğruluk ve hakikat üzerine olmuştur. Eserleri hayatının gölgesi gibi birebir kendisini yansıtan Akif, ömrünün son günlerini geçirdiği Mısır'da da yine en önemli özlemi, derdi vatanı ve âlem-i İslam olmuş bunu da yine eserlerine yansıtmıştır.

SONUÇ

Milli mücadelenin ardından Türk milleti yeni bir devlet oluşumuna alışma sürecini yaşamıştır. Bu süreç hem devlet adamları hem aydın ve halk için eski yaşantı ve zihniyetten sıyrılmayı gerekli kılan bir süreç olmuştur. Halkın bir kısmı ve bazı aydınlar için yüzyıllarca kendilerine yaşama sebebi hatta vatanı müdafaa nedeni olarak gördükleri değerlerini inkâr etmek aslını inkâr etmek gibi görünmüştür. Öte taraftan devlet bu tür geriye dönüş taleplerinin her türlüşünü devlet oluşumunu tehlike arz edebilecek birer irticai faaliyet olarak algılayarak tedbirler almaya çalışmıştır.

Mehmet Akif Ersoy, bütün ömrünü dini ve milleti uğrunda mesaiye harcamış önemli bir aydındır. Ömrünün tamamında hak bildiği yoldan ayrılmayan Mehmet Akif'in, birçok kere şiirlerinde ve söylemlerinde de en önemli düsturunun doğruluk ve hakikat olduğuna ve bunun hayatına da aynen yansıdığı da herkesin kabul ettiği önemli bir hususiyettir. Zira Mehmet Akif doğru bildiklerinde ısrarcı olmayabilseydi belki de, Mısır'daki acı dolu, özlem ve sıkıntı dolu günleri yaşamayacak, istiklaline ömrünü, kalemini hasrettiği sevgili vatanından ayrılmak zorunda kalmayacaktı. Gözünün gördüğü, aklının söylediği ve yüreğinin haykırdığı her şeyi aynıyla şiirine aksettiren bir şair olan Akif'in Mısır'daki günlerini de en canlı biçimde şiirlerinde görmekteyiz.

Mehmet Akif, Mısır'da mutlu değildir. Bunu o günlere dair dostlarının anularından ve yine şairin şiirlerinden net biçimde görebilmekteyiz. Akif'in Mısır'da kaleme aldığı ve Gölgele içinde yer alan şiirlerinde onun zihnini ve kalbini meşgul eden başlıca konular olarak; vatan özlemi, âlem-i İslam'ın Batı dünyası karşısındaki ataleti, ömrün geçmesi ve geleceğe kalabilme arzusu ve mistik ve metafizik yönelimler şeklinde kabaca sınıflandırılabilir. Bütün sıkıntılara ve çektiği zorluklara rağmen Mehmet Akif ne şiirleri ne de yaşamı ile asla yeise kapılan adam olmamış, bilakis daima çalışmayı ve hak yoldan ve ayrılmamayı ve birlik olmayı, tarihe ve dine sahip çıkmayı öğütlemiştir.

Hayatı boyunca çizgisini korumuş bir şair olan ve içinde yaşadığı ülkenin insanlarını çok iyi tanıyan Mehmet Akif'in şiirleri bugün de hala kulağa küpe olacak değerdedir. Yaşadığı dönemde hak ettiği gibi değer görmeyerek Mısır'a gitmek zorunda bırakılan şair. Burada biraz daha iç dünyasına yönelmiş en sevgiliye yaklaşmış bunu da şiirlerine de yansıtmıştır. Son günlerinde artık emanetini almasını isteyecek dünya hayatından kadar sıkılan Akif'in bu niyazını son nefesini sevgili vatanında vermeyi ihsan ederek kabul eden Allah, bu hakikat ve İslam bayraktarını huzuruna ve rahmetine buyur etmiştir. Akif'in Mısır günleri, her ne kadar onun için çok zor da olsa bize onun iç dünyasına ve manevi ve metafizik boyutlara yolculuklarını da görmemizi sağladığından önemli bir nimettir. Zira Akif'in Mısır'daki şiirlerinde bir Safahat'ın altı kitabındaki Akif'ten biraz daha farklı bir Akif görmekteyiz.

KAYNAKÇA

BENAZUS (2012). Hanri, Mehmet Akif, İstanbul.

ÇEVİK, Adem (2011). *Vatana Adanan Ömür, Mehmet Akif*, İzmir.

DEBUS, Esther (2009). *Sebilürreşad*, İstanbul.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (2006). *Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar II*, İstanbul.

DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (2011). *Mehmet Akif Mısır Hayatı ve Kur'an Meali*, İstanbul.

EDİP, Eşref (2011). *Mehmet Akif- Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, Haz: Fahrettin Gün, İstanbul.

ERDOĞAN, Aziz (2011). *Abide Şahsiyet Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul.

⁵⁷Topçu, s.18

⁵⁸ Abdurrahim Karadeniz, "Mütevazı Bir Şair: Mehmet Akif Ersoy", Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı, S. 53-54-55, Hece Yayıncılık, Ankara 2010, s. 178.

- ERSOY, Mehmet Akif (1944). *Safahat*, Haz. : Ömer Rıza Doğrul, Ankara.
- ERSOY, Mehmet Akif (2011). *Safahat*, Haz.: Ertuğrul Düzdağ, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (2005). *Şiir Tahlilleri 1-Tanzimattan Cumhuriyete*, İstanbul.
- KARAKOÇ, Sezai (2014). *Edebiyat Yazıları II- Dişimizin Zarı*, İstanbul.
- KARAKOÇ, Sezai (2013). *Edebiyat Yazıları III- Eğik Ehramlar*, İstanbul.
- KUNTAY, Mithat Cemal (2001). *Mehmet Akif*, İstanbul.
- KUTAY, Cemal (1992). *Necid Çöllerinde Mehmet Akif*, İstanbul.
- Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları (2010). Ankara.
- MEYDAN, Sinan (2015). *Öteki Mehmet Akif- Vaiz*, İstanbul.
- OKAY, Orhan (1998). *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul.
- ÖZLÜK, Nuran (2007). *Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler*, (19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937), İstanbul.
- PEKER, Nurettin (1955). *İnönü ve Kastamonu Havalisi, Deniz ve Kara Harekatı, ve Hatıralar*, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2011). *Mehmet Akif*, İstanbul.
- YETİŞ, Kazım (2011). *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*, Ankara.
- Makaleler**
- AYAYDIN, Kibar (2014). "Gölgelerde İsyân Ahlakı", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6, Ankara.
- BEKMAN, Münir Müeyyet (2007). "Onbir Sene Sonra Memlekete Dönen Bir Şair Hakkında", *Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler*- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937, Haz. Nuran Özlük, İstanbul.
- DOĞAN, D. Mehmet (2014). "Şairin Mısır'daki Gölgesi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6, Ankara.
- EFE, Adem, "Sebilürreşad", İslam Ansiklopedisi, C 36.
- ELMAS, Nazım (2014). "Afrika'daki Bir Münzevinin Işık ve Gölgede Muhasebesi ", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6, Ankara.
- FEDAİ, Özlem (2014). "Mehmet Akif'in Mısır'daki Mağarasından Yansıyan: Gölgeler", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6, Ankara.
- KARADENİZ, Abdurrahim (2010). "Mütevazı Bir Şair: Mehmet Akif Ersoy", Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı, S. 53-54-55, Ankara.
- SARIÇİÇEK, Mümtaz (2014). "Gölgeler'de 'Gölge' Arketipi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6, Ankara.
- TALU, Ermel (2007). "Devle Cüce", *Türk Basınında Mehmet Akif Ersoy Üzerine Polemikler*- 19 Haziran 1936-13 Mayıs 1937, Haz. Nuran Özlük, İstanbul.
- ZEYNEP Tek (2014). "Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Ölümsüzlük Arketipi", Mehmet Akif Ersoy Bilgi Şöleni 6, Ankara.